

Rozhovor k životu Karla Reinerja mezi pamětnicí Doris Grozdanovičovou a Sebastianem Foronem. Uskutečnil se 26.6.2011 před Terezínskými hradbami.

Přeložila Doris Grozdanovičová:

Doris Grozdanovičová byla se svými rodiči a bratrem v Terezíně internovaná ve stejné době jako Karel Reiner.

(Gr.: Doris Grozdanovičová. F.: Sebastian Foron)

F: Stojíme zde před hradbami v Terezíně. Přes tento můstek jsi musela často chodit.

G: Ano, pásala jsem tenkrát ovečky. To se muselo tam na baštu, tam byly ovce v ovčíně. Od té doby vím, že nejsou tak hloupé, jak se o nich povídá.

F: Ty a tvoji rodiče, vy jste přišli s prvními transporty z Brna.

G: Po příchodu Němců na jaře 1939 jsem musela opustit gymnázium a měla jsem štěstí, že v Brně bylo jediné židovské gymnázium v celém protektorátě. Tam jsem mohla necelý rok chodit do školy. Potom ho zavřeli.

F: Tam jsi měla velice známé učitele. Tak tvůj učitel hudby byl Pavel Haas.

G: Ano, byl to Pavel Haas, mým učitelem kreslení byl Otto Ungar, ten taky zahynul, pak tam byl ještě Walter Eisinger, můj učitel literatury, který byl rovněž v Terezíně a byl vychovatelem mládeže... všichni zahynuli.

F: Povzbuzoval chlapce k tomu, aby vydávali časopis.

G: Ten časopis se jmenoval Vedem a jejich vydavatelem byl třináctiletý Petr Ginz.

F: Do Terezína jste přijeli začátkem roku 1942...

G: ... V lednu jsme už přijeli do Terezína.

F: Tak krátce po konferenci ve Wannsee. To je nepředstavitelné.

G. Brno je na začátku abecedy a k Vůdcovým narozeninám 20. dubna mělo být Brno bez Židů.

F: A to jsi taky tady v Terezíně potkala Karla Reinerja.

G. Přijel sem teprve v roce 1943 z Prahy.

F: A jeho žena Hana Reinerová asi taky.

G: Na ni si vůbec nevzpomínám, až potom jsem s ní byla velice zadobře. Ale tady si na ni opravdu nemohu vzpomenout. Tady bylo hrozně moc lidí, když byl člověk mladší tak starší byli staří, a já jsem stýkala více s mladými.

F: A ty jsi chodila s ovce... to bylo...

G: To bylo až 1943. Předtím to byly husy a ještě dříve jsem pracovala v zahradě a na poli.

F: V Terezíně napsal Karel Reiner také několik skladeb. Rukopisy, jak mi vyprávěla jeho žena, předal před svou deportací do Osvětimi jí. Všechny byly zničeny. Nosila je pod oblečením a musela je v Osvětimi odevzdat, když tam přijela.

G: Samozřejmě.

F: Všechno, co Reiner v Terezíně složil, bylo zničeno. Jak to je dokumentováno v „Místnosti skladatelů“ v muzeu ghetta, dával zde v rámci kulturních pořadů mnoho koncertů v nevelkém obsazení, v malém okruhu, na ubikacích, ve sklepech, na půdách, ale také v souvislosti s divadelními představeními. Občas i jako pianista.

G: Ano, dost často. Byli tu i jiní, jako dirigenti Rafael Schächter a Karel Ančerl, zpěváci, jako basista Karel Berman a režisér Gustav Schodech, i mnoho známých herců.

F: Ta představení se zpočátku odehrávala tajně, jak jsem dnes slyšel, muselo se dávat pozor, kdyby někdo šel kolem, a teprve později byla představení akceptována.

G: Ano, a říká se, že byla proto akceptována, že si esesáci mysleli, že stejně všichni zahynou, proto je jedno, jestli se tady baví.

F: Viděla jsi tu známou operu...

G: Brundibára, jednou jsem ji viděla, jenom jednou...

F: Myslím, že tady byla uvedena čtyřicetpětkrát.

G: Málokdy jedno dítě zahrálo svou roli dvakrát, ty musely být obsazovány vždycky znovu.

F: Ty jsi přišla se svou rodinou do Terezína už velmi brzo a mohla jsi zde zůstat. To bylo spíše vzácné. Vždyť nikdo na délku pobytu zde neměl vliv.

G: Ne, bylo to štěstí, jinak bych tady dnes nebyla.

F: Tvoje matka kvůli těm špatným podmínkám zemřela.

G: Byla nemocná, tady ji operovali, a potom zemřela.

F: A tvůj otec musel nastoupit do jednoho z těch vlaků.

G: Ano.

F: Ty jsi s ním chtěla jet.

G: Ano, chtěla jsem s ním jet, ale ti nejhorší esesáci mi v tom zabránili, a proto jsem tady.

F: V posledním měsíci, kdy se pak všechno hroutilo, zde byl český četník, který ti umožnil nový začátek.

G: Ano, poskytl mi budoucnost. Četníci byli čeští venkovští policisté, kteří zde byli na příkaz eses. Mohli tu být vždycky jenom tři měsíce, aby s námi nenavazovali přátelství.

F: Ty jsi tady byla tak dlouho, byla jsi tu celé své mládí.

G: Čtyřikrát jsem tady měla narozeniny.

F: Po osvobození ses musela zcela nově orientovat.

G: Ano, je to zlé, když člověk neví, kam má jít a když nikoho nemá. To je velice, velice těžké.

F: Rodina už nebyla, tvůj bratr byl taky v jednom z těch vlaků odtransportován, ale chvála Bohu přežil...

G: To jsem tehdy nevěděla, takže jsem vůbec nikoho neměla, jenom jednu tetu v Anglii.

F: A tady byl ten český četník, který se tě pak zeptal, jestli bys pro začátek nechtěla jít k jeho rodině.

G: Nejenom pro začátek, navždy, chtěl mě adoptovat. Ale k tomu nedošlo, protože můj bratr mě našel a šli jsme spolu zase do Brna.

F: To ti bylo devatenáct a začala jsi studovat.

G: Za jeden rok jsem dokončila svá gymnaziální studia, protože jsem je přece musela přerušit, a pak jsem v Brně studovala filozofii a angličtinu.

F: A pak jsi, aby sis prohloubila angličtinu, studovala ještě v Dánsku.

G: Nejen kvůli angličtině jsem byla v Dánsku, ale vůbec, abych se rozhlédla trochu po světě.

F: A to bylo tehdy koncem čtyřicátých let možné?

G: To bylo velice dobře možné. Měla jsem stipendium a to bylo tehdy úplně normální, bylo to před převzetím moci komunisty v únoru 1948. Byla jsem v Dánsku od ledna 1947.

F: A pak tady došlo k dalším represálím. Byla jsi v Dánsku už hotová se studiem?

G: Nebyla jsem tak dlouho v Dánsku, byl to jenom jeden trimestr, bylo to ale významné pro celý můj život.

F: Souvisel tvůj návrat s převzetím moci komunisty?

G: Ne, bylo to úplně normální, skončila jsem studium a v roce 1950 jsem odešla do Prahy. A od té doby jsem tady.

F: Kde jsi pracovala?

G: Na Ministerstvu zahraničí v oddělení, kde se dělaly německé a anglické překlady. To se mi moc líbilo. Ale protože jsem měla tetu v Anglii, musela jsem odejít. Sto padesát tisíc lidí muselo změnit povolání a jít do průmyslu, a já jsem odešla do tiskárny a odtamtud jsem se dostala do nakladatelství. Tam jsem byla redaktorkou.

F: A pak jsi také pracovala jako překladatelka.

G: Tenkrát jen občas, protože jsem neměla tolik času, ale potom, když mě z nakladatelství vyhodili, protože můj syn zůstal u tety v Anglii. Když tetu v roce 1983 umřela, měla jsem dvě možnosti. Buď jsem mohla jet do Anglie na pohřeb, ale jenom na tři dny, nebo vůbec nejezdit na pohřeb a zůstat v nakladatelství. A to jsem samozřejmě zvolila ty tři dny. Byla jsem tři dny v Anglii, musela jsem jít ale do důchodu, protože by mě jinak nepustili ven. To bylo hrozné. A pak jsem byla v důchodu a začala jsem překládat.

F: A pak existovalo Sdružení překladatelů.

G: To existuje dodnes. A tam jsem poznala Hanu Reinerovou lépe. To bylo v roce 1983, protože předtím jsem určitě v tomto Sdružení nebyla.

F: To bylo tedy po Reinerově smrti, ten zemřel v roce 1979. A od té doby jste se pravidelně stýkaly?

G: Ano, měly jsme se velice rády. Ona se vždycky snažila o uvádění díla svého manžela. Ale v politickém klimatu to bylo bez úspěchu, čímž velice trpěla.

F: Je to pravda, že jsi poznala jeho dvě dcery opravdu teprve při premiéře Reinerova cellového koncertu v Rudolfinu v prosinci 2010?

G: Před tím jsem je znala jenom letmo, ne tak dobře, a od toho koncertu se často stýkáme a jsme dobré přítelkyně. Za to vděčím tobě. Opravdu.

F: Ještě jednou bych se chtěl zmínit o složité situaci v Praze po roce 1948. Karel Reiner, který se vrátil do Prahy po svém osvobození z Dachau, trpěl stejně jako ty pod represáliemi komunistické strany. Jak jsi prožívala situaci za komunistické éry?

G: Tak já musím říct, že jsem 1. června 1945 vstoupila do komunistické strany, protože pro mě byli Rusové osvoboditeli a samozřejmě se nevědělo nic o hrůzách, o Stalinovi, o tom všem, opravdu nic, a mnoho chytřejších taky naletělo, a musím přiznat, že jsem ve straně byla. Ale až do hořkého konce jsem tam už nebyla. Měla jsem s ní vždycky potíže a potom jsem už opravdu nemohla, když jsme se dozvěděli, co se všechno dalo.

F: Však to se nedalo ani odhadnout.

G: Byla jsem dokonce významným členem mládežnické organizace.

F: Pro Reiner, jako pro tebe, byli Rusové osvoboditelé. Také on se stal členem KSČ, v této souvislosti psal dokonce politické písně, které však nemohly splnit očekávání strany. To by Reiner sice uměl, ale nechtěl se podbízet. Už předtím psal užitou hudbu, také jevištří, např. pro divadelníka Buriana ve 30. letech.

G: To byl ještě velmi mladý.

F: Ano, narodil se v roce 1910, to znamená, že mu bylo kolem dvaceti. V té době psal hodně pro divadlo a také po válce spolupracoval s Burianem, který ještě jednou otevřel divadlo.

G: Divadlo D 34. Bylo to jeho staré divadlo, které v roce 1946 znovu otevřel.

F: A tady Reiner pro něho krátce zase skládal. Potom se ale kvůli událostem rozešli a potom už spolu moc nespolečovali. Zároveň pracoval Reiner po dva roky v Divadle 5. května, které založil jeho učitel Alois Hába.. To jsem nevěděla.

F: Myslím, že tragika, proč Reiner zůstal tak neznámým, souvisela především s tím, že kvůli politickému vývoji se směl sotva veřejně hrát. Jeho hudební jazyk se dočkal z oficiálních míst vehementního odmítnutí a tak se jen velmi málo uváděl, často ani ne v původním pojetí, nýbrž jen v redukováném zpracování a v malém okruhu, a to, ač Reiner byl jak tajemníkem Syndikátu, tak i od roku 1949 tajemníkem Svazu

československých skladatelů. V důsledku událostí Pražského jara musel složit všechny veřejné funkce a nesměl být uváděn.

G: Pak byl také žákem Háby. A Hába byl také představitelem hudby, která nebyla populární, tyhle čtvrttóny.

F: Jistě. Nejenom 12 tónů, nýbrž další rozdělení, pro které Hába vyvinul vlastní nástroje. Viděl jsem v pražském muzeu čtvrttónový klavír.

G: Já ne.

F: Pokud vím, umělo jich to hrát také velice málo, např. Viktor Ullmann a právě Karel Reiner, který byl přece i výborným pianistou.

G: Dobře se znali, často se setkávali.

F: Byli dobří přátelé. Ullmann i Hába byli v antroposofické společnosti v Praze a Hába s Ullmannem byli kmotry Reinerovými, když vstoupil do antroposofické společnosti.

G: To jsem vůbec nevěděla.

F: Reiner je jediným z těchto přátel skladatelů – Viktor Ullmann, Hans Krása, Pavel Haas, Gideon Klein – ačkoliv byl také v říjnu 1944 deportován do Osvětimi, tam nebyl zavražděn, ale poslán do dalších táborů.

G: Jediným z té skupiny, který přežil.

F: Jestli Karel Reiner se s Pavlem Haasem přátelil již před tím, k tomu nemohu nic říci, asi se potkali teprve v Terezíně.

G: To nevím.

F: A proto jsi asi tolik nepociťovala tu bídu?

G: Pociťovala, ale bylo to něco úplně jiného, být venku s ovce, protože jsem nemusela pořád žít za těchto hrozných podmínek, ale hlad a to ostatní bylo vždycky. Ale když je člověk mladý, prožívá všechno úplně jinak. Opravdu, neumím se vžít do situace starších lidí, jak se jim vedlo, o čem přemýšleli, vůbec nic.

F: Byla tu strašná stísněnost. V září 1942 bylo v táboře natlačeno přes 60 000 lidí. Než nacisté Terezín přeměnili, bylo to město se 7 000 obyvateli. Tys mohla být venku na „čerstvém vzduchu“. Dá se to takhle říct, „čerstvý vzduch“?

G: Ale jo. Venku byl čerstvý vzduch, jako teď tady, ale v ghettu byl příšerný vzduch, pořád. Bylo to jako zvon nad celým městem.

F: Reiner žil jenom v ghettu. Překvapuje mě výraz jeho hudby, člověk by myslel, že v jeho hudbě doznívají jen strastiplné vzpomínky, ale je pozoruhodné, jak různorodé i uvnitř těch rozličných děl jsou jeho perspektivy nebo nálady, to je přesně to zajímavé na jeho hudbě, jednou to jsou, jistě také ovlivněny dobou, ponuré nálady, ale pak tu jsou také veselé, až taneční momenty. A když si pak člověk představí, za jakých podmínek ta díla byla napsaná, nebo – předtím jsme byli tady v muzeu – za jakých podmínek vznikaly kresby, literatura, hudba, cokoliv zde vzniklo – lze sotva pochopit, jak se tady lidé oprošťovali nebo vypínali.

G: To je zajímavé. V muzeu tady je všechno zajímavé. Vidět to od různých umělců. Myslím, že nikdo – to už by byl konec, kdyby každý byl takový pesimista... Ale nikdo nevěděl, co ho čeká nebo čekalo. Bylo by to určitě úplně jinak, kdybychom to byli tušili. Nikdo to nevěděl.

F: Je to asi také touha uměleckými prostředky, ať je to hudba, ať je to divadlo nebo literatura, nebo kresby, myslet na něco jiného než na denní utrpení.

G: Určitě.

F: Byla to jistě také šance.

G: Také pro ostatní to byla šance číst, poslouchat, atd. Určitě. Ale je to tak strašné, když tam člověk jde a vidí kolik tak význačných lidí zahynulo. Je to hrozné... A dobře ztvárněné.

F: Ano, věci jsou přesně dokumentovány. Mezi jiným jsem se tam také dozvěděl, že Reiner v jenom z těch domovů pro chlapce s nimi na půdě potají umělecky pracoval. Jedno odpoledne pro muzeum ghetta nestačí, do toho se musí člověk opravdu ponořit

G: Musíš přijet znovu. Určitě.